

УДК 338.24:332.1

Тищенко О.П.

*доктор економічних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри макроекономіки та державного управління
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана*

РЕГІОНАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СТРУКТУРИЗАЦІЇ СИСТЕМИ ТА ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

REGIONAL DETERMINANTS STRUCTURING THE SYSTEM AND FUNCTIONS OF PUBLIC ADMINISTRATION OF THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто сутнісні характеристики системи державного управління розвитком національної економіки та особливості її формування під впливом регіональних чинників. Проаналізовано та дано оцінку альтернативних точок зору щодо виокремлення та змістовного наповнення складових системи державного управління, у тому числі на регіональному рівні. Обґрунтовано авторський підхід до структуризації системи та функцій державного управління регіональним розвитком у загальній системі державного управління національною економікою.

Ключові слова: державне управління, функції державного управління, державне управління регіональним розвитком, державне регулювання регіонального розвитку, система державного управління регіональним розвитком національної економіки.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены существенные характеристики системы государственного управления развитием национальной экономики и особенности ее формирования под воздействием региональных факторов. Проведен анализ и дана оценка альтернативных точек зрения относительно выделения и содержательного наполнения составляющих системы государственного управления, в том числе на региональном уровне. Обоснован авторский подход к структуризации системы и функций государственного управления региональным развитием в общей системе государственного управления национальной экономикой.

Ключевые слова: государственное управление, функции государственного управления, государственное управление региональным развитием, государственное регулирование регионального развития, система государственного управления региональным развитием национальной экономики.

ANNOTATION

The article covers essential characteristics of the public administration system of the development of the national economy and special aspects of its formation influenced by regional factors. Alternative points of view on isolating components of public administration system and on their content are analyzed and evaluated, at the regional level as well. The author's approach to structuring the system and functions of state management of regional development in the overall system of public administration of the national economy is provided.

Keywords: public administration, functions of public administration, state management of regional development, state regulation of regional development, the system of state management of regional development of the national economy.

Постановка проблеми. Прагнення України інтегруватися у Європейське Співтовариство вимагає докорінного реформування усіх сфер суспільного життя. Невід'ємною складо-

вою даного процесу є децентралізація державного управління економічним розвитком, що об'єктивно викликає підвищений інтерес серед науковців і практиків до питань, пов'язаних зі створенням та особливостями функціонування механізму державного управління національною економікою, зокрема й на регіональному рівні, відповідно до положень нової парадигми розподілу владних повноважень між різними ієрархічними рівнями єдиної управлінської системи.

Досліджуючи методологічні питання сутності державного управління, науковці схиляються до думки, що його слід розглядати як сукупність низки елементів, які разом утворюють певну систему. Більше того, при дослідженні практичних аспектів здійснення державного управління в літературі широко вживається поняття «система державного управління». Системність державного управління обумовлюється складністю держави, як суспільного явища, через велику кількість елементів у її складі, а також необхідністю здійснення, відповідно до цього, значної кількості різноманітних функцій. На відміну від інших видів управління без цієї властивості, як справедливо зазначає Г.В. Атаманчук, державне управління просто не може відбутися [1, с. 61].

За цих умов від чіткого розуміння змісту державного управління як складної багатовимірної системи, специфіки реалізації на різних ієрархічних рівнях, характеру взаємодії між окремими складовими та ступеню їх підпорядкованості одна одній значною мірою залежить ефективність його здійснення у реальних економічних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні теоретичні підходи щодо створення та запровадження механізму державного управління розроблені та обґрунтовані у працях В. Авер'янова, Г. Атаманчука, В. Бакуменка, В. Малиновського, Б. Райзберга, Ф. Шамхалова. Особливості функціонування системи державного управління на регіональному рівні досліджували О. Бобровська, В. Воронкова, В. Ворітін, Я. Жаліло, В. Жовнірчик, В. Керецман,

В. Лексін, А. Поважний, Т. Савостенко, Р. Теміргалієв, С. Чернов та багато інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість публікацій, у наукових колах донині відсутні усталені підходи щодо тлумачення сутності державного управління як системи та визначення її структури, у тому числі й на регіональному рівні, що потребує здійснення подальших розвідок у даному напрямі.

Мета статті полягає в обґрунтуванні авторського бачення структуризації системи та функцій державного управління регіональним розвитком національної економіки на основі здійсненого компаративного аналізу та критичної оцінки існуючих наукових поглядів.

Виклад основного матеріалу дослідження. В найбільш широкому розумінні поняття «система державного управління» визначається як цілісна система, що органічно поєднує у своєму складі: суб'єкт управління (керуючу систему); об'єкт управління (керовану систему); всю сукупність різноманітних зв'язків, які при цьому здійснюються (систему управлінських відносин щодо їх взаємодії) [2, с. 641–642]. Однак самими авторами такого визначення підкреслюється, що воно не розкриває усю складність та масштабність цієї системи через, у свою чергу, складність її елементів (об'єктів та суб'єктів), які також являють собою великі системи і розподіляються на окремі елементи та підсистеми. Значна кількість та різноманітність параметрів системи державного управління та її підсистем, в тому числі другорядних, які мають властивість змінюватись у часі, та які дуже складно піддаються прогнозуванню, дозволяють зробити висновок про наявність у неї ознак складної неструктурованої системи.

Вищезазначене певною мірою пояснює відмінності у підходах щодо визначення переліку складових системи державного управління. До її основних елементів науковцями [3–5] відносяться: визначені цілі та завдання розвитку, суб'єкти та об'єкти управління, сукупність методів та функцій, що використовуються та здійснюються суб'єктами управління, підсистема прямих та зворотних зв'язків між суб'єктами та об'єктами управління. В той же час різним є, наприклад, бачення місця нормативно-правового забезпечення у загальній системі державного управління регіональним розвитком. Так, С. Чернов розглядає нормативно-правову базу як складову частину цієї системи [5, с. 31]. Більш коректним представляється віднесення нормативно-правового забезпечення до складових механізму управління регіональним розвитком, або, як пропонують науковці Національного інституту стратегічних досліджень, до інструментів реалізації соціально-економічної політики в регіонах [3, с. 11]. Але, незалежно від складу елементів системи державного управління регіональним розвитком, найскладнішою проблемою, яка потребує вирішення, є проблема

розділення кожного з елементів за ієрархічними рівнями функціонування такої системи, а саме – загальнодержавним, регіональним та місцевим рівнями.

Цілі, безумовно, є визначальною складовою системи державного управління, оскільки власне саме задля їх досягнення й здійснюється процес управління. Тобто створення та функціонування системи державного управління обумовлено наявністю певних цілей та бажанням їх досягнення. При цьому необхідно звернути увагу на декілька вкрай важливих в методологічному аспекті моментів.

По-перше. Саме поставлені цілі обумовлюють спрямованість розвитку, в тому числі регіонального, та саме виходячи з них, формується необхідний склад (конкретні органи) суб'єктів управління, їх функції, повноваження, а також здійснюється виділення та структуризація об'єктів управління.

По-друге. У процесі розвитку може відбуватися трансформація чи поява нових цілей, що потребує адекватної зміни у складі суб'єктів й об'єктів управління та трансформації суб'єктно-об'єктних взаємовідносин.

По-третє. Цілі управління повинні розглядатись у прив'язці до конкретного середовища, в якому воно здійснюється, як з часової, так і з територіальної точок зору. Необхідність розгляду цілей управління у даному контексті обумовлена специфічним змістом та особливостями кожного типу соціальної організації та конкретно-історичного суспільства [6, с. 33]. Застосування зазначеного підходу дозволить уникнути спокуси сліпого копіювання досвіду управління економічними процесами, в тому числі на регіональному рівні, в інших країнах та механічного його перенесення в умови нашої дійсності. Він завжди повинен розглядатись через призму специфічних особливостей кожної національної системи.

По-четверте. Цілі управління повинні бути чітко структурованими та взаємоузгодженими як за рівнями управління економічною системою (загальнодержавні, регіональні, місцеві), так і за ступенем їхньої значимості (стратегічні, тактичні, поточні).

Досягнення цілей державного управління регіональним розвитком забезпечується за допомогою здійснення певних функцій. У найбільш широкому значенні під функцією управління розуміється вид державно-управлінської діяльності, що базується на поділові та взаємодії управлінської праці, який характеризується певною однорідністю, складністю та стабільністю впливу на об'єкт і суб'єкт управління, здійснюється відповідно до законодавства, спеціально створеними органами виконавчої влади за допомогою специфічних методів з метою втілення в життя завдань державного управління [7, с. 149].

Функції державного управління відображають основні напрями діяльності держави. Існує

декілька підходів щодо систематизації функцій державного управління. В найбільш загальному вигляді, в процесі державного управління реалізуються такі суспільні функції держави: 1) політична – забезпечення цілісності суспільства, формою якою вона є; 2) соціальна – забезпечення прав і свобод кожного громадянина; 3) економічна – створення організаційно-правових умов ефективної економічної діяльності суспільства, компенсація «відмови» ринкового механізму); 4) зовнішня – зміцнення співробітництва з іншими державами, сприяння розвитку міждержавних структур [8, с. 738].

З точки зору відкритості системи (національної економіки) функції державного управління поділяються на дві великі групи: внутрішні та зовнішні. До першої з них належать напрями діяльності держави з управління важливими проблемами внутрішнього життя суспільства. До них відносяться економічна, фінансова, соціальна, екологічна та інші функції, які, у свою чергу, також можуть структуруватися залежно від проблем, які необхідно вирішувати в суспільстві. Зовнішні функції державного управління спрямовані на забезпечення єдності та збереження держави, захист національних інтересів та національно-державної безпеки за допомогою усіх ресурсів, що є у розпорядженні держави [9, с. 197–199].

Цілком зрозуміло, що реалізація зазначених вище загальних функцій управління повною мірою відноситься й до рівня державного управління регіональним розвитком, оскільки регіони є складовою системи більш високого рівня – держави і одночасно, залежно від завдань, що вирішуються, можуть розглядатись, як у якості об'єкта, так і суб'єкта управління

Крім загальних, у державному управлінні прийнято виділяти низку так званих спеціальних функцій (у деяких публікаціях застосовується термін «універсальні»). Найчастіше до них відносять: функцію планування, функцію організації діяльності, функцію прийняття рішень, функцію мотивації, функцію контролю. В окремих публікаціях автори додатково виділяють ще й такі: функцію координації, регулювання, підтримання та оптимізації системних характеристик, цілепокладання (Ф. Шамхалов [9, с. 196], О. Бобровська та Т. Савостенко [10, с. 43]); функцію обліку, яка розглядається у єдності з функцією контролю (В. Воронкова [11, с. 18]); інституціональні, економічні, соціальну, екологічну, культурно-виховну функції (Р. Теміргалієв [12, с. 78]); низку допоміжних функцій – управління людськими ресурсами, фінансова діяльність і бюджетний процес, юридично-судові функції, діловодство і документування, зв'язки з громадськістю (В. Малиновський [7, с. 155]). Даний перелік функцій, безумовно, можна було б продовжувати, оскільки їх кількість та зміст визначається функціями держави у суспільстві. Тому дозволимо собі обмежитись досить ємним та влучним загальним визначенням та тлумаченням поняття «функції системи державного управління», наведеним В. Бакуменко, який розуміє під ними «реальні, силові, цілеспрямовані, організуючі та регулюючі впливи суб'єктів державного управління на певне суспільне явище, відношення чи стан», підкреслюючи при цьому, що специфіка даних функцій «визначається предметом, змістом, та способом перетворення об'єктів управління або його власних управлінських компонентів» [2, с. 745].

Таким чином, поділяючи розглянуті підходи дослідників щодо виділення окремих функцій державного управління, слід зазначити, що їх конкретний перелік та особливості застосування повинні розглядатися відносно конкретного об'єкта управління та визначених цілей управління.

Не зупиняючись на змістовній характеристиці функцій державного управління, оскільки дане питання досить ґрунтовно висвітлено в науковій літературі, приділимо увагу розгляду лише однієї з них, для позначення якої використовується дефініція «державне регулювання». Така вибірковість обумовлена тим, що переважна більшість дослідників відносять її до найважливішої функції державного управління, особливо в частині, що стосується державного управління економікою. Але при цьому використовуються різні методологічні підходи щодо розуміння її змісту стосовно процесу державного регулювання регіонального розвитку національної економіки.

Найчастіше автори уникають прямого визначення поняття «державне регулювання регіонального розвитку», не говорячи вже про його об'єктну конкретизацію – національну економіку або регіон, а обмежуються констатацією факту про те, що регіон є об'єктом державного регулювання [13, с. 56], або розглядають його у контексті реалізації державної регіональної політики [14, с. 178]. Такий підхід не дає змоги чітко розкрити специфічні особливості здійснення державного регулювання регіонального розвитку національної економіки на різних рівнях економічної системи. А зі змісту публікацій залишається незрозумілим, чим відрізняються механізм та інструментарій державного регулювання регіонального розвитку національної економіки від тих, що застосовуються на рівні загальнодержавного регулювання економіки.

Огляд наукових джерел свідчить про те, що деякі науковці інколи не розділяють і навіть отожднюють поняття «державне управління» та «державне регулювання», або говорять про більш широкий зміст державного регулювання у порівнянні з державним управлінням. Подібне тлумачення державного управління міститься, наприклад, в Юридичній енциклопедії, де автори прямо зазначають, що «державне регулювання» ширше, ніж «державне управління», але при цьому не зовсім зрозумілою є аргументація на користь такої точки зору – «оскільки останнє для досягнення своїх

цілей застосовує насамперед адміністративні методи» [15, с. 118]. На ототожнення зазначених понять звертає увагу В. Керецман [16, с. 108]. Можна повністю погодитися з позицією автора щодо некоректності подібних підходів. Також зустрічаються публікації, у яких автори, вірно підкреслюючи, що суть і управління, і регулювання полягає у впливі держави на певні процеси, не йдуть далі і не проводять чіткої грані між цими поняттями, обмежуючись висловлю-

ваннями про те, що в умовах становлення ринкової економіки та здійснення пошуку оптимального поєднання державного управління та ринкового саморегулювання на перший план виступає функція державного регулювання народного господарства, пов'язуючи її з економічними методами [17, с. 7, 10].

Заслуговує на увагу точка зору Б. Райзберга щодо відмінностей між поняттями «державне управління економікою» та «державне регулювання економіки». Управління, вважає автор, являє собою будь-який вплив суб'єкта на об'єкт з метою визначення його траєкторії руху та розвитку в цілому, а регулювання включає в себе лише корекцію, зміну, уточнення базової траєкторії відповідно до умов, що складаються, додаткових вимог, особливих державних інтересів. Тому управління спирається на повний арсенал видів та форм управління, включаючи адміністративно-розпорядчий, морально-психологічний вплив та економічне стимулювання, в той час як державне регулювання ґрунтується переважно на використанні економічних методів управління, механізмів стимулюючого та обмежувального характеру з метою усунення або послаблення стихійності ринку та монополізму [18, с. 36–37]. Погоджуючись з аргументами автора щодо розділення понять «управління» та «регулювання», все ж слід зазначити, що у реальному житті адміністративні та економічні методи, як правило, застосовуються в органічному поєднанні як в управлінні, так й в регулюванні. Тому ідентифікація та проведення грані між управлінням та регулюванням за цим принципом виглядає недостатньо переконливою.

Власний варіант визначення поняття «державне регулювання регіонального розвитку» запропонований колективом науковців на чолі з О. Бобровською та Т. Савостенко. На їхню думку, воно являє собою

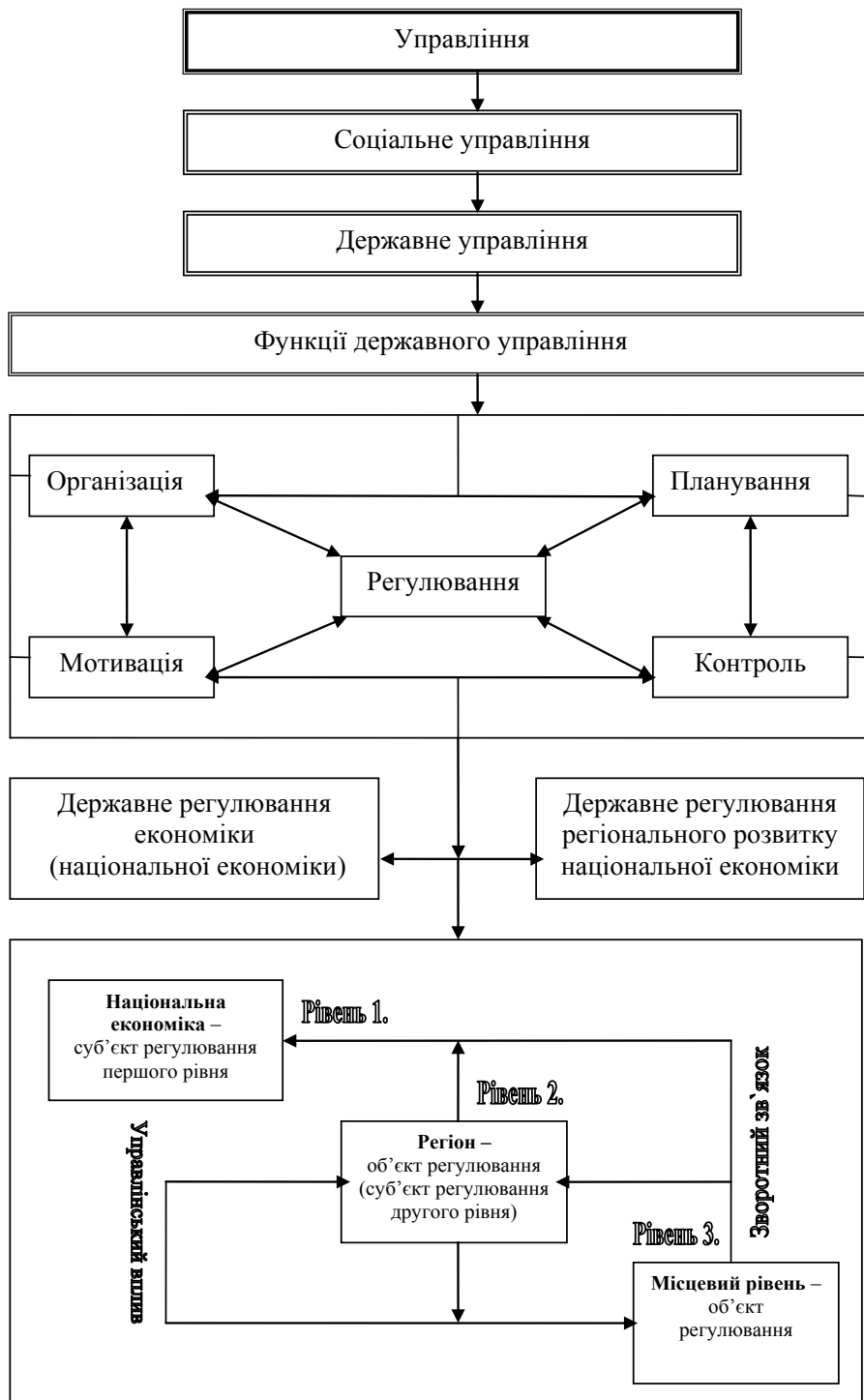

Рис. 1. Структуризація процесу державного управління та державного регулювання регіонального розвитку національної економіки

Авторський підхід

«форму державного впливу на розвиток регіону, який здійснюється винятково державними органами і спрямований на певне звуження можливостей вибору того чи іншого варіанта поведінки суб'єктів, а також корегування їх поведінки шляхом застосування норм, що забезпечуються юридичною відповідальністю» [10, с. 98]. Дане визначення представляється занадто вузьким, оскільки поза його межами залишилось управління регіональним розвитком на загальнодержавному рівні. Також більш логічно було б пов'язати державний вплив з метою сприяння більш ефективному варіанту розвитку суб'єктів, ніж з обмеженням можливостей вибору їх поведінки.

Протилежної точки зору стосовно розуміння суті державного регулювання територіального розвитку дотримуються О. Поважний, В. Гончаров та В. Краюшкин, які вважають, що його доцільно використовувати лише у випадках, коли на нижчих рівнях недостатньо прав та (або) ресурсів для самостійного вирішення тих чи інших проблем територіального розвитку, не вдаючись до підтримки з боку держави [19, с. 67]. При цьому не можна не погодитись з тезою авторів стосовно того, що наявність двох суб'єктів регіонального управління, які належать до систем різного рівня (державна та органи регіонального управління), може призводити до конфліктів та протиріч у процесі регіонального управління.

Найбільш змістовним виглядає трактування поняття «регулювання територіального розвитку», сформульоване В. Лексіним та О. Шведовим. Незважаючи на його досить загальне визначення, як «спеціальні системні дії із забезпечення сталого та збалансованого функціонування регіональних систем, головним цільовим орієнтиром якого є підвищення якості та підвищення рівня життя населення» [20, с. 44], автори доводять можливість вчинення таких дій на різних рівнях економічної системи – локальному (місцевими співтовариствами у вигляді самоврядування), регіональному (на рівні великих територіальних одиниць), загальнодержавному (в масштабах всієї країни).

Авторське бачення взаємозв'язку між окремими складовими, що характеризують процес та структуру державного управління та регулювання регіонального розвитку, наведено на рис. 1.

Розглядаючи сутність державного управління регіональним розвитком національної економіки, не можна залишити поза увагою й такі важливі його складові, як суб'єкти та об'єкти управління. Специфіка їх виділення полягає насамперед у тому, що через ієрархічну структуру побудови системи державної влади в країні окремі її складові по відношенню до інших одночасно можуть виступати як у ролі об'єктів, так і суб'єктів управління (рис. 1).

Під суб'єктами державного управління розуміються органи влади, установи, підрозділи апа-

рату управління, посадові особи, які виробляють і ухвалюють державно-управлінські рішення щодо здійснення керуючого впливу на підпорядковані об'єкти управління або регулювання певних процесів та відносин у різних сферах суспільної життєдіяльності [2, с. 682]. В науковій літературі перелік і структура суб'єктів управління, як правило, наводяться для рівня регіонального управління. При цьому виділяється три групи суб'єктів: суб'єкти, що представляють загальнодержавний рівень, рівень органів місцевої виконавчої влади та рівень місцевого самоврядування. На кожному із зазначених рівнів функціонує сукупність організацій та установ, наділених певними повноваженнями, які, у свою чергу, також являють собою складні системи. До складу суб'єктів загальнодержавного рівня управління відносяться Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади. Рівень органів місцевої виконавчої влади представлений Радою Міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими, районними, районними у містах Київ та Севастополь державними адміністраціями та їх структурними підрозділами. До рівня місцевого самоврядування входять представницькі органи державної влади, тобто ті, які обираються безпосередньо населенням або утворюються представницьким органом муніципального утворення. До них належать сільські, селищні, міські, районні в містах ради, а також їх структурні підрозділи.

Компетенція, повноваження, підлеглість кожного суб'єкта управління визначені відповідними нормативними актами. Тим не менш, функціонування зазначеної системи суб'єктів державного управління не повною мірою забезпечує комплексний ефективний вплив на об'єкти управління та досягнення ними бажаного стану.

В широкому розумінні у якості об'єктів державного управління можуть виступати суспільство в цілому, адміністративно-територіальні утворення, процеси, відносини в різних галузях, сферах діяльності, організації, колективи, окрема людина, на яких спрямована направлююча, організуюча та контролююча діяльність відповідних суб'єктів управління [2, с. 487]. З точки зору предмету даного дослідження об'єкти державного управління – це національна економіка в цілому, адміністративно-територіальні одиниці (вони ж в особі відповідних органів управління є суб'єктами для об'єктів територіального управління нижчого рівня), окремі територіальні утворення, що виділені за різними ознаками (транскордонні, депресивні регіони, вільні економічні зони, території пріоритетного розвитку, кластерні утворення, технополіси, технопарки та ін.).

Крім того, як об'єкти державного управління на регіональному рівні можуть розглядатись такі процеси та явища, як особливості просторового розвитку національної економіки, між-

регіональна диференціація в рівнях розвитку, різноманітні диспропорції регіонального розвитку, міжрегіональні фінансово-бюджетні відносини, окремі складові господарського комплексу регіонів – природно-ресурсний потенціал та особливості його використання, галузі (сфери) виробничий діяльності, інвестиційні та інноваційні процеси, навколишнє природне середовище, демографічні процеси, життєвий рівень населення, соціальна інфраструктура, міжрегіональне та міждержавне співробітництво тощо.

Висновки. Попри значну кількість нормативних актів, що регламентують діяльність суб'єктів управління регіональним розвитком національної економіки, та накопичений практичний досвід, суб'єктно-об'єктні відносини у цій сфері ще далекі від досконалості. Про це, зокрема, свідчить тенденція до збільшення функцій, що здійснюються суб'єктами управління, постійне впровадження організаційних нововведень, створення нових структурних підрозділів, застосування нових способів їх впливу на об'єкти управління. Тобто суб'єкти управління намагаються якомога більше відповідати об'єкту [3, с. 15–16]. Однією з найважливіших проблем цих відносин у практичній площині є недостатньо чіткий розподіл повноважень між різними ланками системи управління, а отже, обґрунтування їх законодавчого закріплення та практичного виконання в умовах децентралізації є першочерговим завданням при здійсненні подальших наукових розвідок.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Атаманчук Г.В. Теория государственного управления : [курс лекций] / Г.В. Атаманчук ; 3-е изд., доп. – М. : ОМЕГА-Л, 2005. – 584 с.
- Енциклопедичний словник з державного управління / Уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін. ; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.
- Державне управління регіональним розвитком України : [монографія] / За заг. ред. В.Є. Воротіна, Я.А. Жаліла. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.
- Жовнірчик Я.Ф. Державне регулювання розвитку економіки регіонів та міжрегіональних економічних зв'язків: теорія, методологія, механізми : [монографія] / Я.Ф. Жовнірчик. – Донецьк : Юго-Восток, 2011. – 424 с.
- Чернов С.І. Модернізація системи державного управління регіональним розвитком в Україні: теорія, методологія та механізми реалізації : [монографія] / С.І. Чернов. – Донецьк : Юго-Восток, 2012. – 374 с.
- Державне управління: теорія і практика / За заг. ред. д.ю.н., проф. В.Б. Авер'янова. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 432 с.
- Малиновський В.Я. Державне управління : [навч. посіб.] / В.Я. Малиновський. – Луцьк : Вежа, 2000. – 558 с.
- Економічна енциклопедія : у 3-х т. Т. 3 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Академія, 2002. – 952 с.
- Шамхалов Ф.И. Основы теории государственного управления : [учеб. для вузов] / Ф.И. Шамхалов. – М. : Экономика, 2003. – 518 с.
- Управління регіональним розвитком : [навч. посіб.] / С.М. Серьогін, Т.О. Савостенко, І.Є. Польська [та ін.] ; за заг. ред. О.Ю. Бобровської та Т.О. Савостенко. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2010. – 168 с.
- Регіонально-адміністративний менеджмент : [навч. посіб.] / За ред. д-ра філософ. наук, проф. В.Г. Воронкової. – К. : Професіонал ; Центр учбової літератури, 2010. – 352 с.
- Теміргалієв Р.І. Державне управління регіональною соціально-економічною системою: методологія та механізми реалізації : [монографія] / Р.І. Теміргалієв. – Донецьк : Юго-Восток, 2012. – 407 с.
- Гриньова В.М. Державне регулювання економіки : [підручник] / В.М. Гриньова, М.М. Новікова – К. : Знання, 2008. – 398 с.
- Дідківська Л.І. Державне регулювання економіки : [навч. посіб.] / Л.І. Дідківська, Л.С. Головка ; 3-тє вид., випр. – К. : Знання-Прес, 2003. – 214 с.
- Юридична енциклопедія : в 6 т. Т. 2. Д-Й. / Редкол.: Ю.С. Шемчушенко (гол. редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. – 744 с.
- Керецман В.Ю. Державне регулювання регіонального розвитку: теоретичні аспекти : [монографія] / В.Ю. Керецман. – К. : УАДУ, 2002. – 188 с.
- Завадський Й.С. Менеджмент : [підручник для студ. екон. спец. вищ. навч. закл.] : у 2-х т. Т. 2 / Й.С. Завадський. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – 640 с.
- Райзберг Б.А. Государственное управление экономическими и социальными процессами : [учеб. пособ.] / Б.А. Райзберг. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 384 с.
- Поважный А.С. Разработка государственного механизма стимулирования стратегического целеполагания регионов : [монография] / А.С. Поважный, В.Н. Гончаров, В.А. Краюшкин. – Донецк : СПД Куприянов В.С., 2010. – 200 с.
- Лексин В.Н. Государство и регионы. Теория и практика государственного регулирования территориального развития / В.Н. Лексин, А.Н. Швецов. – М. : Эдиториал УРСС, 2003. – 368 с.